

MEDEDELINGENBLAD "AMPT EPE"

No. 41 mei 1977

REDACTIE: R. Paasman, Beekstraat 36 Epe
tel. 05780 - 2048

Het blad verschijnt in januari, april en oktober en wordt gratis toegezonden aan de leden van de Historische vereniging "Ampt Epe".

"AMPT EPE"

HISTORISCHE VERENIGING IN DE GEMEENTE EPE

De vereniging stelt zich o.m. tot doel:

- het opwekken en versterken van de belangstelling voor de geschiedenis van de Gemeente EPE.

Lidmaatschap f. 15.-- per jaar.

Bestuur:

voorzitter	: G.S. van Lohuizen, IJsseldijk 12
Veessen, tel. 05783 - 245
secretaris	: W. van Putten, Hoofdstraat 80 Epe
tel. 05780 - 3579
penningmeester	: C. Stork, Dellenparkweg 8 Epe
tel. 05780 - 3090

giro: 119.40.15 t.n.v. Penningmeester "Ampt Epe" te Epe.

Offsetdruk MUCO b.v.
Nunspeet
tel. 03412 - 3259

Uit: Jaargids 1953-54 voor Hervormd Epe.

JAN BERENDS KOOPMAN

Een van de opvallendste glas-in-lood-ramen, die de Grote kerk bezit, is zeker dat, waarin u de naam kunt lezen, die hierboven staat, met daarachter de jaartallen 1775-1925 en daaronder een tweetal boerderijen, die beide worden aangeduid als "Het Erve de Kolk".

Omdat dit kerkraam niet alleen herinnert aan een zeer merkwaardige geschiedenis, maar bovendien het bewijs levert hoe het woord "Diaconie" toch niet altijd de ietwat onprettige bijklank behoeft te hebben, die het voor sommige oren bezit, (het raam is dan ook in 1925 door de Diaconie aan de kerk geschonken), wil ik u de geschiedenis graag vertellen, zoals ze mij indertijd tenminste ter ore kwam.

Op een dag in het jaar 1775 loopt ergens op een buitenweg in de buurt van Deventer een man. De weinige bagage, die hij bij zich heeft, draagt hij aan een stok over de schouder. Zij bestaat uit een keteltje, geknoopt in een rode zakdoek en aldus gemakkelijk op te hangen aan de stok. Hij heeft al een hele tijd zo gelopen, als hem eindelijk een wagen inhaalt, wiens voerman bij het naderen de boer blijkt te zijn, die als huurder zit op de boerderij "De Kolk", gelegen onder Nijbroek, in de richting, waar de wandelaar juist vandaan is gekomen. "Hallo, boer, mag ik soms met je meerijden, dat gaat gemakkelijker dan lopen", zegt de wandelaar en u hebt zeker al begrepen, dat dit Jan Berends is, die vanwege zijn beroep het toevoegsel "Koopman" als achternaam heeft ontvangen. Maar de boer weigert. Misschien omdat het hem te lastig is, stil te houden, maar wellicht omdat hij zulk volk, dat langs de weg loopt met zijn bezit in een buidel over de schouder, maar half vertrouwt. Maar meteen krijgt hij een wederwoord uit de mond van de afgewezen: "Dat zal je berouwen man, let op mijn woorden". De boer haalt de schouders op en rijdt verder, want hij moet aanstonds in Deventer zijn, waar n.l. de boerderij, die hij gepacht heeft, van Baron van Nagell, van Huize Ampsen bij Lochem, in veiling zal komen. En natuurlijk is er hem veel aan gelegen, als hij straks bij de nieuwe eigenaar opnieuw als huurder mag wonen.

In de herberg, waar de verkoop zal plaats hebben, is al veel volk bijeen. Het is een belangrijk goed, dat onder de hamer komt, want bij de boerderij liggen nog vele bunders beste kleigrond. Behalve gegadigden zijn dan ook heel wat nieuwsgierigen gekomen, die benieuwd zijn naar de uitslag. De verkoop verloopt in de vorm van een afslag. Dat wil dus zeggen, dat de "afslager" een hoog bedrag noemt (aldus gaat het tegenwoordig nog in veel streken). Laten we zeggen: Hij begint bij tienduizend gulden. Aldus: "De boerderij met de grond wordt opge-

hangen op 10.000 gulden. Wie biedt er 10.000 gulden? Niemand? Negenduizend gulden staat stil. Negenduizend negen honderd, negenduizend acht honderd, negenduizend zeven honderd . . . "

Zo gaat het verder. Onder ademloze stilte. Daar opeens klinkt het achter uit de zaal: "Mien". Allen kijken en zien een man opstaan, die voorzichtig zijn koperen keteltje, dat hij over de nek heeft gedragen, voor zich heeft gezet. Wie is dat? Slechts weinigen weten te zeggen: Jan Berends Koopman. Ook de notaris kent hem niet. En vraagt dan ook: of hij er "goed voor is", d.w.z.: kan hij het wel betalen? "Heb je borgen?" Neen, Jan Berends Koopman heeft geen borgen. "Maar dan kun je hier zo maar niet kopen", zegt de notaris. Maar Jan beduidt, dat dat helemaal niet nodig is. Met een stille triomf in zijn ogen, stapt hij naar voren, knoopt de rode zakdoek, die om het keteltje zit, los, en keert de inhoud om op de tafel voor de verbaasde ogen van de notaris en de andere toeschouwers: allemaal gouden dukaten, tot het vereiste bedrag bereikt is.

En wanneer dan de aanwezigen van de eerste schrik bekomen zijn, zegt hij met luide stem: "Voor dit bedrag koop ik het "Erve de Kolk" met de bijbehorende grond. En ik schenk dat alles aan de Diaconie van de Nederduits Hervormde Gemeente van Epe, uit dankbaarheid, dat zij indertijd mij als wees onder haar hoede genomen heeft en mij zo goed verzorgd heeft, dat ik een welgesteld man heb kunnen worden, zoals ik thans ben. Maar de boer, die thans op de plaats woont, moet haar verlaten, hij hoort daar niet, want hij heeft geen hart voor arme mensen".

Aldus kwam "boontje om zijn loontje". En zo kwam de Diaconie van Epe in het bezit van de plaats en de landerijen van "De Kolk".

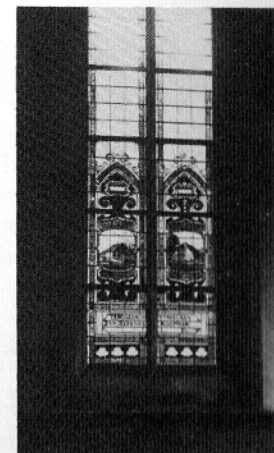
Vindt u het niet terecht, dat 150 jaar later de Diaconie dit gedenkraam voor haar weldoener aan de kerk heeft aangeboden?

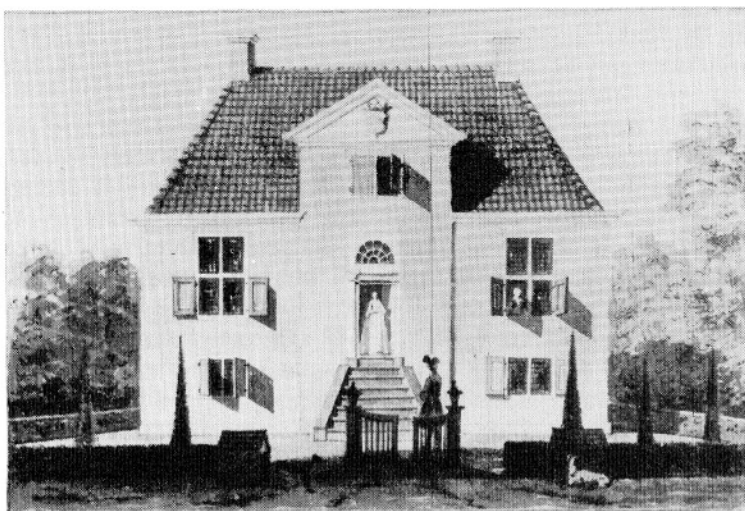
(ds. W.F.H. ter Braak)

Zie ook: Mededelingenblad "Ampt Epe" nr. 9 blz. 3 en 4 en idem nr. 37 blz. 5 en 6.

Het lijkt mij de moeite waard meer van deze Jan Berends Koppman van de Emsterenk te weten te komen.

v. L.

"de Quickborn"

C. Pronk 1730
pen en penseel grijs gewassen
130 x 180 mm

Part. Coll. Ned.
Rijksbureau voor
Kunsthist. Documentatie
den Haag

Uit de "Deventer Almanak" Uitgave Fa. Brinkgreven Deventer 1884.

"DE QUICKBORN"

Tusschen de schoole van meneer Van den Bosch en de Poll, waar vroeger Jannes van Zuuk en Gijssien, en later Jan Peters ewoont hebt, en dat noew an den burgemeister van Twelle heurt, hef un soort buuten of optrek estaon, dat de Quickborn heeten. Gien mense in Epe weet dat meer, en hoe ik ut wete dat za'k oe eerlik vertellen.

Doe'k zo'n joor tien twaelve was, vaeren ik wel is zoo of en toe mit vader nao de stad; a'j bie ons in Epe van de stad praot, dan is dat Daemter. Dat was toe heel wat anders as noe, mit die harde waegen, noe'j der is op zo'n naomiddag hen riejt; wie stonden um vier uur op, wat in de wienter niet alles is; stakken de luchte an en voeren ut peerd; ut koffiekaeteltien, dat moeder ons 's aovens van te veuren klaar ezet had, op 't vuur, un stukken egaeten, anespand en zoo ginge wie naast mekander op ut kerkissien zitten en stapvoets op de stad an. A'w an diese kante van Terwoolde kwamen ging de zonne op; zoo hier en daar, bie Schokkenkamp, Harm Bredenoord en anderen keek er is zo'n boer deur de achterdeure, um te zien wat door veur gevaer

hengink; en dan dacht ik, kiek nouw zo'n vent is, in de bloote borstrok, warm van 't dörssen, tamee un kom vol pap; hê, 'k wol da'k ok zo'n boer was.

In 't Woolse darp stond de dominie in de pastorie de blumpies van de ruuten te krabben um ons te zien - hê, 'k wol da'k dominie in Terwoolde was. En zoo kwamme wie op den diek. Hoe streband of et door soms waezen kon, ku'j niet geleuven.

Dat ééne keer, daor 'k oe dan noe van vertellen wol, waren wie un einde den diek op; de lippen waren stief van de kolde, ik kon niet meer praoten; de traonen liepen mien uut de oogen, de aossem bevroor. An disse kante van Ter Cera he'j zo'n vierkant dink staon, midden in 't water. "Kiek Lammert, zeg vader, net zo'n buutentien ha'j vroger in Epe ook". "Zoo waar?" "Op den Poll, kort bie Jannes van Zuuk, dat za'k oe is vertellen".

Hie kreeg zien neuswärmertien uut de zak, krabben ut uut; doe de keuperen tabaksdeuze mit zwaore Kramers tabak van twaalf duiten 't veerl, en stoppen. Onder die bedrieven: "De Quickborn, zoo heeten ut, roew". krig de tuntelpot en slög vuur, nog zie 'k ut um doen, en stak ut smullegien in de tuntelpot!

"De Quickborn - pf - pf - Lammert - pf - pf - De Quickborn - pf - lag - zoo'k oe ezegd hebbe - pf - pf - pf - bie den Poll" - de piepe is an de tuntelpot weg - nog is anehaald - - "bie den Poll. 't Was net un huus as dat - ook un grächte der umme hen doorre wie 's wienters op schaatsen reden."

Heel veul hef e der mien niet meer van verteld, mer hie bleef al mer an de praot, hoewel dat rechte voort e anders nooit zoo veule zei; mer ik geleuve vaste, ten mensen 't was net od e bange was da'k um onder de hand bevrozen zol en dat e mien an de praot wol hollen, bie veurbeeld: "de weg is dan noew toch ok al slim, van boven zo'n kórste bevreuren en onder deui, ut trekt dan zoer".

Wie kwammen an de Worp. "Zol ie nouw niet liever dat pad in gaon, dan zal ik der um hen vaeren en koome gender weer bie oe, ie raken dan meteene is in 't bloed".

En zoo zetten wie dan eindelikke onze olde bruune in de "Linnenkiste" op stal.

Noew zo'k nog un heele boel kunnen vertellen, hoe dat er, -lange veur de Patriottentied, 't was in alle gevalle toe Convent hier dominie was - op den Quickborn un heer en un dame woonden en die hadden mer eene dochter; dat die dochter un biggien mank liep, mer anders deur en deur beste, en ok wel un knappe juffer was. En dat dat juffertien in stilte an 't vriejen raken mit un jonge van de

Laorstraote, un knappe jonge, mer toch un eenvoudige boerenzeune; dat zo'k ouw un verhaal kunnen opsissen, hoe ze der op de Quickborn op tegen waren; hoe den olden heer op un goeien dag tegen zien dochter zei: "Heur is, eens en veural, as ie ooit mit die jonge trouwt, dan laat ik de geheele Quickborn afbreken, de grachten toegooien en ik gao vot". Dat de vriejerieje effenwels deuring, en dat ze trouwden en dat ze op de Laorstraote aerighies hen boerden en een kind hadden, en dat doe de heer en de juffrouw - mevrouwen waren der doe nog niet, zoo as noe, mer veur 't griepen - is op un keer an de Laorstraote kwammen, en dat de heer zei: "heur is, wa'k ezegd hebbe, he'k ezegd en 'k heb ok al zien laeven mien woord eholden - ik laote de Quickborn ofbraeken, de grachten toegooien en - dan laat ik un paer flinke kamers bie oew huus anbouwen en dan gaot mien vrouwe en ik bie oeluu wonen".

Mer a'k oew dat noew allemaole hoor - klein verteld hadde, dan zeg misschien de eene of andere wiesneuze: "Bewies mien is, dat dat allemaole zo gebeurd is" - - - bewiezen! mien gut nog is toe, as ut allemaole bewezen zal wodden, dat er edrukt stiet - - mer - dat is tut doorantoe - slaot dit laatste eindje dan mer over en reken dat det er niet stiet, schei er mer uut doore wie ut peerd in de "Linnenkiste" op stal hadden; want, ik wil um de duuvekater niet dat er mien eene veur de voeten kan gooien, da'k mer zoo wat uut de vingers zuuge.

J.G. van Lohuizen

HERINNERINGEN VAN G. VAN LAAR van "De Steenderbult" te EMST.

2. De schapen.

De schaapskooien in Gortel werden allemaal aan de rand van de heide gebouwd. Uit maalgaten op de heide bij de kooien werd vroeger het zand gehaald voor strooisel in de schaapskooien. Zo kan vaak nog worden nagegaan waar vroeger een schaapskooi heeft gestaan. De mensen die midden in de buurtschap woonden, moesten 's winters met hooi en koeken door de sneeuw om bij de kooien te komen.

Dries van Gortel, Hendrik Bosch, Gerrit van Raalte, Bart Kramer en Tiemen Koetsier woonden dicht bij een kooi. Kornelis van Laar (vader van de verteller), Gerrit van Laar (oom van de verteller), Dirk van de Berg, Harm Visch, Gerrit van de Berg en Dirk Koetsier woonden wat verder van een kooi en Jan van Gortel, Koen van Beek, Jan van Essen, N. van Essen, Harm van de Hoorn, Hendrikus van Gortel en Jan Brum-

Gerrit van Laar voor zijn boerderij "De Steenderbult" te Emst

mel het verst. Dan waren er nog enige mensen die enkele schapen hielden.

Later zijn er in Gortel veertien huizen afgebroken.

De schapenmarkt werd vroeger in Hattem gehouden. Vanuit Gortel moest men in de middag van de dag voor de markt al op weg en trok de kudde heel langzaam al grazend in de richting van Hattem.

Op een van deze tochten, toen Gerrit van Laar (de oom) en Jan van Essen nog jonge knapen waren, waren zij ten noordwesten van Heerde bij het Hoornerveen de richting kwijt en meenden verwaald te zijn. Toen ze een licht zagen branden en dichterbij kwamen, werden zij bij het kijken door een reet van de onderdeur getuige van een kindermoord. Een pasgeboren kind werd om de staken waar de geiten stonden, doodgeslagen. Doodsbang zijn ze gevluht en ze kwamen pas de volgende morgen met hun schapen in Hattem aan.

(De moord werd gepleegd door mensen die tot een nederzetting behoorden die uit Den Haag gedeporteerd was op last van Koning Willem III). Later werd de schapenmarkt gehouden op het Oude Soerel, tussen Nunspeet en Epe. Voor en achter in september, dus tweemaal per jaar. De boeren met schapen uit o.a. Garderen, Barneveld, Elspeet, Vierhouten en Oldebroek kwamen hier samen. Er stond een boerderij waar men op de heerd een borrel kon kopen en ook op het terrein was vergunning.

Op het terrein kon men ook koekslaan en koekhakken. Bij het koekslaan werd een platte koek tussen 2 latten gelegd waar net een knuppel tussen paste. Sloeg men raak, wat niet vaak gebeurde, dan had men de koek verdiend. Bij het koekhakken moest de koek in de lengte worden doorgeslagen met een hakmes dat los zat en voor- en achterover kon (een snik). Er werden ook ronde kaasjes verkocht door ene Lokhorst uit Oldebroek, van wie het nageslacht nog in Epe woont. Twee à drie weken voor het schapenscheren werden de schapen gewassen. Dit gebeurde in de waskolk bij Vierhouten in het "korte broek" bij Van Essen of ook wel in de Klaarbeek aan de Zukerweg. In het "korte broek" werd het water in een kuil gelaten en als het water vies werd liet men het weglopen in een andere kuil ernaast. Na het wassen moest men enige weken wachten met het scheren, omdat er eerst weer "olie" in de wol moest komen. In die periode mochten er geen plaggen in het "schot" worden gebruikt, want dan zou er heide in de wol komen. Daarom werd er alleen zand in het "schot" gestrooid.

Van het schapenscheren werd een heel feest gemaakt. De mannen schoren en de vrouwen maakten van de vliezen ronde baaltjes. In Nunspeet woonde een wolkoper en deze voerde vandaar de wol per trein af. De levering van wol aan een tapijtfabriek in Deventer is op een financiële teleurstelling uitgelopen.

De laatste veldschaphouders in Emst waren de gebroeders Berend, Wicher en Steven Koerst, die, komende van de Hanendorperweg richting Bloemendaal, in de boerderij "Het Klooster" en de volgende boerderij woonden.

In Gortel woonden 19 schaphouders, tot de heidevelden, de akkers en de huizen werden opgekocht door Prins Hendrik.

3. GORTEL.

K. van LAAR (vader van de verteller) werd geboren op 8 januari 1850 in Gortel en moest in Vierhouten naar school gaan. Daar kwam niet veel van, want de kinderen moesten de schapen hoeden. Hij heeft het lezen en schrijven dan ook niet onder de knie gekregen.

In Gortel wilde men ook graag een school hebben. Een winkel was er wel in het huis dat staat voor de hoge bomen links van de weg, voor men bij de vroegere school komt. Daar woonde een weduwe, voor die tijd welgesteld, met haar dochter. Deze waren daar een winkeltje begonnen dat goed liep. Ze kochten bosbessen die door de dochter op een kruiwagen naar Elburg werden gebracht. Het is voorgekomen, dat de dochter dezelfde dag na terugkomst nog met de kruiwagen naar Epe ging om winkelwaren te halen die inmiddels waren uitverkocht. De dochter is later getrouwd met Jan Koster, een imker uit Nunspeet.

Hij verkocht de korven voor $6\frac{1}{2}$ en later voor $7\frac{1}{2}$ cent. Een koper die een keer 7 cent bij zich had moest naar huis terug om een halve cent op te halen. Kwamen er kinderen boodschappen halen, dan werden ze aan het werk gezet: brandhout bij het vuur brengen, aardappels schillen of knollen plukken. Intussen werden de boodschappen klaargemaakt. Er werd met stenen gewogen. Later is de winkel verdwenen en aan de andere kant van de weg kwam een andere die achtereenvolgens in handen was van Jager, Dijkkamp, mevr. Van de Laan-Middelink, G. Schouten, S. Schouten (beiden uit Uddel) en G. Boeve. Bij het vertrek van de laatste naar Apeldoorn is de winkel gesloten en wordt het pand nu bewoond door twee gezinnen: de weduwe Van Gortel en de familie Mulder.

Nu terug naar de school. Op een verjaardag van de koning werd in Gortel feest gevierd waarbij ook de burgemeester was uitgenodigd. Hem werd verzocht een school in Gortel te bewerkstelligen; een verzoek dat werd afgewezen.

De bevolking van Gortel was gedeeltelijk gereformeerd en behoorde tot de gereformeerde kerk te Epe, een ander deel was hervormd en behoorde tot de vrijzinnige kerk te Emst. Ds. Bajema uit Epe hield in Gortel avonddiensten op de heerd. Er werd door de gereformeerden getracht tot een christelijke school te komen, maar men kon het geld niet bijeenbrengen, mede omdat men niet wilde samenwerken met de hervormden. Deze slaagden er wel in. De hervormden Dijkkamp, Visch, Bosch, Van Beek, Van Gortel, Van de Hoorn, K. en G. van Laar en Leurink zagen kans om kosteloos het grondwerk te doen en de stenen te halen van de Steenweg in Terwolde. Bij de eerste steenlegging werd gezongen, waarbij de andere partij achter de heg stond te lachen. Later is deze schoolstrijd bijgelegd.

Na een mislukking met de eerste onderwijzer kwam meester Van der Laan, een ander iemand. Voor hem werd een kamer gebouwd aan het winkelhuis aan de zuidkant. Dijkkamp van de winkel werd weduwnaar, maar moest met zijn winkelkar ook naar Vierhouten en Nierssen. Hij heeft toen een huishoudster, Geertje Middelink uit Apeldoorn, genomen, die na het overlijden van Middelkamp de winkel heeft overgenomen en getrouwd is met Meester Van der Laan.

Later kwam meester Adolfs aan de school.

Hendrik Zwarts uit Emst werd collectant en trok er een week of vier op uit tot in Zeeland toe, adressen verzamelend waar wat geld te halen was. Hij heeft een bedrag van drieduizend gulden bijeengebracht waar een nieuwe school voor gebouwd is. Het tweede schooltje met een torentje erop, bestaat nog. Het stukje grond waar de eerste school op gestaan heeft, is nog eigendom van de vereniging "Het Mosterdzaadje".

Men leefde in Gortel voor een belangrijk deel van de schapenhouderij. De heidevelden waren gemeenschappelijk bezit en op het laatst waren er negentien schapenhouders. Verder werd er zaad verbouwd: boekweit en rogge. Deze producten werden voor een deel, en dan voornamelijk de boekweit, op de markt in Deventer verkocht.

De herberg in Gortel, later afgebrand, waar thans L. van Norel woont, diende mede als pleisterplaats voor de visboeren uit Elburg, die daarna verder trokken naar Nierssen, Apeldoorn, Zutphen en Arnhem.

Heel Gortel is later verkocht aan Prins Hendrik en toen werden de heidevelden omgeploegd. Het lag ook in de bedeling de heidevelden met de heuvels bij Gortel om te ploegen, maar dit werd op het laatste ogenblik verhinderd door Koningin Wilhelmina, die besloot dat dit stuk in de natuurlijke staat moest blijven liggen.

MARKEN EN BUURSCHAPPEN WISSEL 25

Jaarlijksche pachten van gronden, die in pacht waren uitgegeven, werden door Appellante ingevorderd. Huur en verhuur werd door haar geregeld. Het jachtrecht op de buurgronden werd nog in het afgeloopen seizoen door haar aangeboden, en openlijke waarschuwingen ten vorigen jare daartegen gedaan door de tegenpartij en geplaatst in de Apeldoornsche Courant, lokten slechts openlijke antwoorden uit (zie de nummers 379 en 381 van dat geachte blad), waarvan de innerlijke waarheid den opmerkzamen lezer onmiddellijk moet treffen. -Naast deze handelingen van administratieven aard staan nu nog andere daden, waartoe onwederlegbaar enkel de eigenaar bevoegd en gerechtigd is.

Namens de geërfden en krachtens hun wil bezaten dan ook de Leden der Commissie van beheer de buurgronden van Wissel, en beschikten zij daarover als eigenaars op de volstrektste manier. Ten bewijze en ter Uwer overtuiging voeg ik aan de door ons meegedeelde bewijsstukken nog toe een tweetal geregistreerde onderhandsche koopakten, waarbij de thans appelleerende Commissie in den jare 1859 gedeelten der buurgronden van Wissel verkoopt aan W. Mulder en .UIT den Boogaard, beiden ingezetenen van Epe.-

Alle kooppenningen werden steeds door Appellante geïnd. Pachters konden bij haar van de aan hen in pacht uitgegeven gronden onderhands de pacht afkopen tegen betaling van den twintigsten penning. De cijfers, die na het opmaken der jaarlijksche rekening overbleven, werden door- en ten name van Appellante belegd- Grondlasten van de eigendommen der buurt werden telken jare door de appelleerende Commissie voldaan. Ook over het jaar 1873; het jaar der kwestieuze verkooping. Ja, volgens alle daarop gevolgde jaren; zelfs over dit loopende dienst-

jaar 1877; nu toch, indien de verkooping van April 1873 inderdaad wittiglijk waren geschied, de eigendom der gronden reeds voor geruimen tijd op anderen moest zijn overgedragen. Aanmaningen van den Rijks-Ontvanger te Epe worden aanhoudend tot Appellante gericht. Tal van briefjes dienaangaande, vaak met eene aanwijzing aan Hendrik Witteveen, en geteekend niet zelden, mirabile dictu, door den medegeïntimeerde, Mr. E. Weerts, zijn aanwezig om desnoodig ons beweerden te staven. Ten slotte eindigt dan telkens weder de appelleerende Commissie met de benodigde gelden te verschaffen.

Doch, gelijk ik reeds in het midden bracht, hare tegenstanders, de medegeïntimeerden zelve, beurtelings vreemd en inkonsekvent genoeg, erkennen en erkennen de appelleerende Commissie in hare hoedanigheid van beheerend hoofd der buurschap. Ten bewijze mogen " onder meer slechts dienen een paar aanwezige brieven van den medegeïntimeerde Mr. E. Weerts, Burgemeester van Epe, op verschillende tijdstippen tot Hendrik Witteveen, den President der Commissie van beheer gericht. Getuige verder enkele exploiten, waarvan ik citeer dat van den 25ⁿ November 1871, namens denzelfden medegeïntimeerde Mr. Weerts c.s. beteeekend aan de Commissie van Beheer, d.i. de tegenwoordige Appellante. - Doch inzonderheid verdient het exploit van den 1ⁿ Februari 1876, alzoo lang na afloop der kwestieuze verkooping, Uwe geëerde aandacht. Bij dat exploit doen de tegenwoordige medegeïntimeerden aan Hendrik Witteveen, den President der thans appelleerende Commissie, aanzeggen, dat zij eene algemeene geërfden-vergadering wenschen belegd te zien om over eenige aangelegenheden der buurt te beraadslagen en besluiten te nemen. Tevens sommeeren zij bij dat exploit de Commissie van beheer om deze vergadering niet alleen te beleggen, maar wat het meeste afdoet, dezelve ook te leiden. Eene taak en eene hulde, die voorwaar wel uitsluitend aan het beheerend hoofd, den Voorzitter toekomt.

Het treffendst en krachtigst evenwel wordt ons beweren bevestigd, en daarneven Appellante's hoedanigheid als besturend lichaam der buurschap door de medegeïntimeerden erkend, op eene zoogenaamde geërfden-vergadering den 25ⁿ Januari 1877 te Epe gehouden. Blijkens het proces-verbaal dier vergadering, gelijk ons dat in den avond van den 2ⁿ Februari daaraanvolgende tijdens de schemering door een drietal dorpelingen geheimzinnig is in handen gespeeld, heeft echter deze vergadering, zoo als bijkans van zelf spreekt, plaats gehad buiten de tegenwoordigheid der wettige Commissie van Beheer, die, 't zij in het voorbijgaan opgemerkt, van niemand orders heeft te ontvangen of exploiten om vergaderingen te beleggen, lees slechts haar instructie. Uit dat proces-verbaal, verleden voor denzelfden Notaris Jhr. J.C.H. Bloys van Treslong moest ons nu blijken, hoe op deze vergadering door de-

zelfde heerszuchtige partij, hoezeer zeker ondankbaar genoeg, was besloten de van ouds beheerende Commissie te ontheffen van de opdracht haar voor het leven door den eenparigen wil aller wettige geërfden bij de constitutieve Akte van den 25ⁿ April 1849 gedaan. In dat proces-verbaal dier bijeenkomst wordt Henrik Witteveen Derkszoon, als President, en de overige Leden der thans appellerende Commissie nadrukkelijk en herhaaldelijk als Commissie van Beheer feitelijk tot dusverre het beheer gevoerd hebbende, met namen genoemd, en trachten de aanwezigen daarna de Leden onzer Commissie van hunne functiën te ontzetten. Beter wapen kon men Appellante zeker niet in handen hebben gegeven, nadrukkelijker hulde juist op dezen oogenblik haar niet hebben bewezen.

Tegen dat onberedeneerd besluit heeft de thans appellerende Commissie gemeend met haren lastbrief in handen ingevolge eer en plicht te moeten protesteeren. Hoewel overigens op luim en willekeur minder acht slaande, begreep zij dimaal niet te mogen zwijgen. Meer om acte de Présence te geven, dan wel, omdat zij aan een besluit van deze onbevoegde zijde en onder de bestaande omstandigheden genomen eenige kracht of beteekenis toekende, werd tot deze tegenspraak besloten. - Bij hun exploit van de 10 Februari 1877 deden de Leden der appellerende Commissie van Beheer, voor zooveel noodig onder nadrukkelijk protest van alle verdere op die laatste zoogenaamde geërfden vergadering genomen besluiten, aan Mr. E.F.J. Weerts den waarnemenden Voorzitter van die zoogenaamde geërfden-vergaderingen, door den deurwaarder aanzeggen: dat zij, wel verre van als Leden der Commissie van ouds met het beheer over de Wisselsche buurgonden en eigendommen belast, hunne verplichtingen tegenover de geërfden grove-lijk te hebben verwaarloosd, of wat hun meer ten laste wordt gelegd en verweten, niet anders zich bewust zijn, dan gedurende al de jaren sinds hun eerste optreden verlopen, met onkreukbare trouw en eerlijkheid, gepaard en belangelooze ijver, steeds met liefde en volgens hun beste weten, hunne niet zelden hoogst moeilijke taak te hebben vervuld. Ook dat exploit ben ik zoo vrij geweest onder alle verdere akten en stukken, waarop wij ons hebben beroepen, den Hove over te leggen. Wij twijfelen niet, of het Hof zal uit een en ander voor het minst de goede gegronde overtuiging kunnen ontvangen, dat wij niet op een zandgrond hadden gebouwd, toen wij als onze weloverwogene meening het uitspraken: dat niemand anders dan de geërfden van Wissel, en namens dezen, de thans appellerende Commissie van Beheer, de rechtmatige eigenaar der bij dagvaarding bedoelde grondstukken zijn.

(wordt vervolgd)
F. Zandstra

100 JAAR MEER UITGEBREID LAGER ONDERWIJS IN EPE

III. Van 1898 tot 1910.

Aan de uitbundige kroningsfeesten ter ere van de troonsbestijging van koningin Wilhelmina in 1898 deden ook de leerlingen van school A in Epe mee, zowel aan het planten van de "Wilhelminaboom" vóór het gemeentehuis als aan de groots opgezette optocht.

"Groep IV, gevormd door school A te Epe, bestaande uit 5 knapen met sjerpen en oranje petten, een wagen met kroon, scepter, rijksappel en grondwet, getrokken door 10 jongens, met sjerpen getooid, begeleid ter linker zijde door drie meisjes en ter rechter zijde door drie jongens en gevolgd door een meisje, 2 jongens met oranje- en vaderlandsche vlag en 8 guirlandes".

In alle scholen werd een portret van de koningin opgehangen.

Men maakte van de feestelijkheden gebruik om het getrouw schoolbezoek te stimuleren. Door de burgemeester werden n.l., namens de Regering "bronzen strooipenningen" uitgereikt aan de ijverigste leerlingen.

"Voorts werden door Oldermannen van het St. Anthoniegilde te Epe van een door hen genomen besluit bericht gezonden aan het Dagelijksch Bestuur der gemeente, dat in het belang kan wezen om het getrouw schoolbezoek te bevorderen. Het luidt aldus: dat zij telken jare aan de leerlingen der openbare scholen B te Epe en Zuuk, die, volgens het oordeel van het Hoofd hunner school getrouw en met ijver al de schooljaren doorlopen hebben, bij het verlaten der school een Erediploma zullen doen toekomen en bovendien aan tien dier leerlingen, van elk der genoemde school vijf, wier ouders tot de onvermogens gerekend worden,

en die den meesten ijver getoond en zich ordelijk gedragen hebben, een prijs te zullen uitreiken, telken jare door Oldermannen te bepalen. Voor de eerste maal zal dit geschieden in de maand April 1899 aan het einde van het schooljaar". In 1899 werden geschenken uitgereikt aan 7 onvermogenen: de jongens kregen een nikkelen horloge met ketting, de meisjes een eikenhouten naaidoos met zilveren garnituur. Vanaf dit jaar werden ook 31 augustus en 5 december op de scholen bescheiden gevierd op kosten van particulieren.

Over de houding en ijver van sommige leerlingen van school A in Epe had de commissie van toezicht in de laatste jaren van de 19e eeuw weer enkele kritische opmerkingen. "Op de scholen A wordt door onderscheidende leerlingen met ijver en lust gewerkt, dank zij ook den degelijken invloed der Hoofden. Doch van alle leerlingen kan het niet gezegd worden. Speelschheid, schalkschheid beletten hen den noodigen ernst te hebben bij het werk, terwijl - althans in Epe - het gedrag van enkele knapen buiten de school te wenschen overlaat. Er moet voor allerlei examens worden opgeleid, dat kost den heer Van den Bosch menig extra lesuur".

Voor mej. Mellema was het een moeilijke tijd. De commissie merkte hierover op: "Op school A was het onderwijs van mej. Mellema wel wat mat, een gevolg ook van familieomstandigheden en de langdurige ziekte harer Moeder. Misschien", oordeelde de commissie, (van vrouwenemancipatie was er blijkbaar nog weinig of geen sprake) "zou bij eventuele vacature een onderwijzer aldaar beter voldoen".

In 1900 werd de wet op de leerplicht afgekondigd. De burgemeester gaf aan de commissie van toezicht en aan de schoolhoofden een beknopte maar duidelijke uiteenzetting van de inhoud. Deze werd ook in de plaatselijke krant gepubliceerd en bovendien huis aan huis bezorgd. De toeloop van leerlingen naar de lagere scholen werd daardoor zo groot, dat er in Vaassen, Oene en Zuuk niet voldoende plaats was om alle leerlingen op te vangen. De schoolgebouwen moesten vergroot worden.

De school in Oene was al jaren niet berekend op het aantal schoolgaande leerlingen, tot schade van het onderwijs en de goede orde. Reeds in 1887 zei de commissie over haar bevindingen in die school: "Het onderwijs gegeven door het hoofd der school te Oene liet te wenschen over, de orde was slecht en vele der leerlingen ergerlijk ongezeggelijk, vooral een achttal meisjes stoorde zich noch aan de vermaningen van den onderwijzer, noch aan de opmerkingen van de Commissie". De onderwijzer werd erover onderhouden, maar bij een tweede bezoek was de orde toch nog slecht. "Het groot getal leerlingen in de laagste klasse en de bepaald te weinige zitgelegenheid veroorzaakte voor een goed deel de minder goede orde. In de eerste afdeling zaten acht kinderen op elke bank, waar er niet meer dan

zes moesten zitten; in elke bank lagen enkele kinderen, om plaats te ruimen, achterover met de lei in de hand".

Op 3 januari 1901 werd de dag herdacht, waarop Van den Bosch 25 jaar hoofd van de school voor mulo in Epe was. "Hem is dien dag gemaakt tot een heerlijk feest. En terecht. Zijn vroegere en tegenwoordige leerlingen, gemeente en onderwijsautoriteiten en particulieren gaven op allerlei wijzen in woord en geschenk de bewijzen hoezeer de Heer Van den Bosch wordt gewaardeerd in zijn persoon, werk en toewijding. Met onbezweken trouw heeft hij gewerkt en is hij nog steeds op zijn post, met zijne krachten en gaven woekerend tot heil van hen, die aan zijne leiding zijn toevertrouwd".

Aansluitend op de invoering van de Leerplichtwet werd ook in Epe een commissie tot wering van schoolverzuim benoemd, die tot taak had het onwettige schoolverzuim, dat schrikbarend groot was, zo effectief mogelijk te bestrijden.

De veldwachters werd opdracht gegeven spijbelende leerlingen op te pakken en naar school te brengen. Deze maatregel sorteerde maar weinig effect. Door het organiseren van schoolreisjes hoopte men de kinderen te animeren regelmatig naar school te gaan. De hoogste klassen van school B hadden al eens een reisje naar de Heerder sluizen gemaakt, wat goed in de smaak gevallen was. Toen men echter de Raad om een subsidie van f 1.- per leerling verzocht en er zelfs plannen gemaakt werden om een tweedaags reisje naar Amsterdam te maken, meenden vele raadsleden, dat dit al te dol was. Zij waren van oordeel, dat het schoolverzuim hier niet door zou afnemen. "Daarenboven wordt de drang naar pretjes te groot". Toch besloot men voor één keer een subsidie te verlenen van f 50.- voor + 175 leerlingen.

Ook school A organiseerde enkele instructieve ééndaagse schoolreisjes naar Zwolle. De daaraan verbonden kosten werden door de ouders betaald.

In 1905 leidde een nogal hooglopend meningsverschil tussen gemeentebestuur en de commissie van toezicht over de benoeming van een onderwijzer te Emst tot opheffing van de commissie. Pas in de loop van 1909 werd, op veler verzoek, een nieuwe commissie benoemd.

Tot aan 1909 gebeurden er aan de muloschool geen opzienbare dingen. Het specifieke karakter van de school: een bijna individueel gericht opleidingsinstituut voor allerlei toelatingsexamens bleef gehandhaafd tot aan de pensionering van Van den Bosch. Toen deze in 1909 (hij was toen 66 jaar) ontslag vroeg uit zijn betrekking, werd hem dit op de meest eervolle wijze verleend, maar in verband met de reorganisatie-plannen werd hij bereid gevonden zijn ontslagaanvraag gedurende een jaar in te trekken.

Men begreep, dat na het vertrek van Van den Bosch, die een eigen stempel op de school had gedrukt, een andere aanpak nodig zou zijn, meer in de geest van de landelijke "Vereeniging voor MULO". De voorzitter van deze vereniging, de heer A.M. Borren, hield in Epe een lezing over "De noodzakelijkheid en de voordeelen van m.u.l.o.". Mede naar aanleiding hiervan werd door belangstellende ouders en de commissie van toezicht uitvoerig van gedachten gewisseld en werden hun wensen aan het gemeentebestuur kenbaar gemaakt. In februari 1910 legden B. en W. hun reorganisatieplannen ter discussie en ter goedkeuring voor aan de Raad. De plannen zagen er als volgt uit: Er zouden 2 nieuwe lokalen worden bijgebouwd, zodat het vernieuwde gebouw 4 lokalen zou tellen. Het aantal leerkrachten zou tot 4 worden uitgebreid. Leerlingen van de lagere scholen zouden na 3 leerjaren kunnen worden toegelaten. In de 3 laagste klassen zou het onderwijs uitgebreider zijn dan op de lagere scholen. Na deze "onderbouw" konden de leerlingen dan doorstromen naar de "bovenbouw", die ook 3 leerjaren omvatte en in eerste instantie opleidde voor het officiële mulo-diploma. De mogelijkheid bleef echter open om ook na de 6e klas lagere school toegelaten te worden tot de "bovenbouw" van de mulo-school. Bovendien was met de directeur van de h.b.s. te Apeldoorn overeengekomen, dat leerlingen die de 3 hoogste leerjaren van de mulo-school doorlopen hadden, konden worden toegelaten tot de 4e klas van de h.b.s. zowel in Apeldoorn als in Zwolle en Deventer, mits er in de hoogste klas les gegeven zou worden door een leraar voor schei- en natuurkunde. Vanzelfsprekend moesten gegadigden een toelatings-examen afleggen.

Het waren voor die tijd grootse plannen die aan enkele raadsleden veel kritiek uitlokten. Er kwamen opmerkingen, zoals: "Kan de school niet volstaan met 3 leerkrachten, 't is toch al zo duur" en "Men bouwt luchtkastelen die geen fundamenten hebben" en "Een sprong in het duister".

Een raadslid vreesde, dat de school een "standenschool" zou worden. Vooral de burgemeester verdedigde de voorstellen hartstochtelijk. Er was geen sprake van "standenschool". "Schoolgeld voor minvermogenen wordt altijd verminderd of kwijtgescholden. Er zijn inwoners die Epe verlaten, die bij een beteren toestand van 't onderwijs daaraan niet hadden gedacht".

De voorstellen werden tenslotte met een vrij grote meerderheid aangenomen. In dezelfde vergadering werd Van den Bosch, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend per 1 juni 1910. Er werd een oproep geplaatst voor een nieuw hoofd der school en voor 2 onderwijzers. In mei werd de heer G. Zijlstra te Barneveld tot opvolger van Van den Bosch benoemd en in juni tot onderwijzers de heren H. Sijtstra te Akkrum en

W.H. Visscher te Loppersum.

Op 16 juli 1910 werd op waardige wijze afscheid genomen van J.G. van den Bosch. Behalve veel oud-leerlingen, leerlingen en ouders waren ook B. en W., veel raadsleden, de commissie van toezicht en de Oldermannen van het St. Anthoniegilde aanwezig. De burgemeester hield een lovende toespraak en overhandigde Van den Bosch een portemanteau met de inscriptie: HERINNER U DANKBAAR EPE. Namens de commissie noemde de heer S. Overbosch de oude meester een "voortreffelijk man, een zegen voor de school in Epe".

De oudste leerlinge van de school, mej. G. Vossen, bood, als woordvoerdster van de leerlingen "den beminden leermeester als blijk van hoogachting en dankbaarheid een geschenk aan, bestaande in een fraai ontbijtservies".

In zijn afscheidswoord dankte Van den Bosch God, die het hem vergund had met lust en ijver zijn moeilijke taak te verrichten. Veel woorden van waardering had hij voor mej. Mellema, zijn medewerkster gedurende vele jaren.

"Geroerd stonden de kinderen bij dit afscheid, ook menige oudere kwam geheel onder de indruk".

Na zijn pensionering woonde hij enige jaren met een zoon en dochter in Apeldoorn. Later vestigde hij zich in Deventer, waar hij op 20 febr. 1920 overleed.

Onder grote belangstelling werd hij, na een rouwdienst in de Eper Gemeentewoning, begraven op het kerkhof aan de Tongerenseweg. Namens het gemeentebestuur sprak burgemeester J.L.B. Baron Sweerts de Landas over de grote verdiensten van de overledene. Hij zei o.a.: "Vriend Van den Bosch, door den krans op uw graf gelegd, willen we toonen dat Epe u oprecht dankbaar is. Gij waart hier op velerlei gebied werkzaam en hebt bewezen een waar Christen te zijn. Epe zal u nooit vergeten maar integendeel steeds ten voorbeeld stellen aan elk lid van het onderwijzend personeel". De schoolopziener Lauer getuigde van hem "dat de school van Van den Bosch verreweg de beste was in zijn geheele district".

In de krant stond geschreven: "De leus van Van den Bosch was: grondig onderwijs, geen inpompen, maar bovenal begrijpen wat men leest en zijn lijfspreuk mogen we wel noemen het volgende:

"Werken en denken en leren is leven;

Werken en denken is de eeuwige taak,

Dien het kind noch de grijsaard verzaak" .

Op het kerkhof vond ik de grafsteen met zijn naam en die van zijn vrouw en drie kinderen, die vóór hem gestorven zijn.

In 1959 besloot de Raad van Epe als posthume hulde de openbare ulo-

school de naam J.G. van den Boschschool te geven. Hoezeer dit gebaar door veel oud-leerlingen werd gewaardeerd moge blijken uit een ingezonden brief in het "Veluws Nieuws" van 30 okt. 1959, waarin mevr. H. Nieuwendijk-Holsteyn, die van 1902 tot 1906 leerlinge van de school was. Zij schreef o.a.: "Als oud-leerlinge van mijnheer Van den Bosch heb ik er altijd naar verlangd dat hij als hoofd van de "Franse school" niet in de vergetelheid zou raken, omdat zijn prestaties op onderwijsgebied uitzonderlijk groot waren. Met grote dankbaarheid gedenk ik mijnheer Van den Bosch die ons met grote opofferingen en op zeer nadrukkelijke wijze alle kennis bijbracht, die nodig was voor onze respectieve opleidingen"

(wordt vervolgd)

R. Paasman

Bronnen: Gemeente-archief Epe
Nieuws- en advertentieblad
voor Epe, enz.

Naast het graf van Van den Bosch en onder hetzelfde nummer, vond ik een grafsteen met het volgende opschrift:

Johan Hendrik van Oldenbarneveld
Gen (genoemd) Tullingham
geb. te Woensel 1-7-1880
overl. te Epe 10-3-1895.

Deze jongen woonde gedurende enige jaren als kostleerling in het gezin Van den Bosch. Volgens de heer N.J. Vossen, oud-leerling van de "Fransche school", deden vroeger geruchten de ronde, dat deze jongen de laatste nakomeling zou zijn van de uit de geschiedenis overbekende raadpensionaris uit de 17e eeuw. Enige bevestiging hiervan heb ik niet kunnen ontdekken.

Op mijn verzoek heeft de heer H. van Ouwkerk, chef van de afdeling Bevolking ter Secretarie te Epe, zich in verbinding gesteld met zijn collega te Woensel, die slechts de volgende informatie kon verschaffen:

Johan Hendrik van Oldenbarneveld, genaamd Tullingham, geboren te Woensel, ingeschreven te Delft, overleden te Epe op 10 maart 1895 "ten huize van Jacob Gerard van den Bosch, hoofd eener school te Epe".

Vader: Johan Anne Cornelis van Oldenbarneveld, genaamd Tullingham, overleden.

Moeder: Sara Margaretha de Munck, wonende te Delft.

R.P.

MAXIMUM - SNELHEID

Omstreeks 1910 begon de opmars van het gemotoriseerd verkeer ook in de gemeente Epe. Deze ontwikkeling werd door heel veel inwoners niet met enthousiasme begroet. In het algemeen had men wel begrip voor het harde rijden van de plaatselijke artsen, omdat deze zich in dringende gevallen snel op hun "stoomfietsen" naar hun patiënten moesten kunnen begeven. Maar voor het snelle rijden in automobielen had men geen goed woord over.

De Raad hield zich uitvoerig met dit probleem bezig. Speciaal in de dorpskommen van Epe, Vaassen, Emst en Oene wilde men een maximum snelheid invoeren "wegens het gevaar, dat auto's door hun soms razende vaart in die kommen opleveren, in 't bijzonder voor kinderen".

De meeste raadsleden zouden het liefst alle auto's in de gemeente weren. Een van hen merkte op, dat "als het aan hem lag, de auto's het dorp niet eens zouden mogen doorkomen". Een ander voelde er veel voor "om maar houten op den weg te leggen ter belemmering van 't snelle rijden".

Er werd voorgesteld in de kommen een maximum-snelheid in te voeren van 10 km. Een raadslid protesteerde hiertegen. (Hij bezat zelf een auto). Hij vond dat het 15 km moest worden. "Aan een bepaling van 15 K.M. zullen de auto's zich ook beter houden. 10 K.M. is geen gang, doctoren die op hun motoren 20 à 25 K.M. rijden, kunnen zich daaraan ook niet houden, 't is langzamer dan een gewone fiets rijdt of een gewoon dravend paard. Auto's kunnen zeer snel stoppen, als zij een snelheid van 15 K.M. hebben. De politie zal ook moeten kunnen bewijzen dat de snelheid is overschreden".

Er werden allerlei suggesties gedaan: 15 km voor motoren, 10 voor auto's, een maximum snelheid van 12 km, auto's alleen toelaten op de hoofd-wegen en niet op de "bijwegen", op de hoek bij "De Posthoorn" een bord plaatsen met: "Om de hoek stapvoets rijden". Eén raadslid was toen al milieu-bewust: hij bepleitte een snelheid van ten hoogste 10 km, vanwege "het opgejaagde stof en de nadeelige invloed daarvan op de gezondheid".

De maximum-snelheid werd ten slotte vastgesteld op 10 km, wat betekende, dat fietsers en dravende paarden zich in de dorpscentra sneller mochten voortbewegen dan automobilisten.

In 1919 werd de maximum-snelheid in de dorpskommen verhoogd tot 20 km. Er kwamen echter al gauw klachten over de onverantwoordelijke snelheid waarmee automobilisten door de dorpen reden.

In 1926 vroeg een raadslid de borden met "maximum-snelheid 20 K.M." groter te maken. "Er wordt soms in de dorpen met ontzettende snelheid gereden. Nu kan men van beschaafde mensen toch niet verwachten

dat ze willens en wetens de wet overtreden: het zal wel hierdoor komen, dat ze die borden niet zien".

Het antwoord luidde, dat de grootte van de borden bij wetsvoorschrift was vastgesteld. Een ander raadslid was beter op de hoogte van de menselijke zwakheden. Hij betoogde, dat er soms wel met 40 km snelheid door de dorpen gereden werd. "Het zijn onbenullige individuen, welke het ook in deze voor anderen bederven". En daarbij slaakte hij de verzuchting: "Waarom handhaaft de politie de wet niet?".

In 1939 werd van overheidswege de maximum-snelheid in de bebouwde kommen bepaald op 45 km per uur. Volgens het Wegenverkeersreglement gold dit voor het gehele land. Een groot aantal raadsleden was er niet gelukkig mee, maar legde zich morrend bij het onvermijdelijke neer. Na de 2e Wereldoorlog is het gemotoriseerd verkeer enorm toegenomen. De maximum-snelheid in de bebouwde kommen werd verhoogd tot 50 km. Om veiligheidsredenen is er een stroom van geboden en verboden gekomen en moesten ook onze dorpen worden aangepast aan de eisen van het verkeer, waardoor veel van hun karakteristieke schoonheid en intimiteit voor goed is verloren gegaan. Ons raadslid uit 1926 zou, wanneer hij nu nog eens door onze dorpskommen zou wandelen, moeten constateren, dat, ondanks alle wettelijke voorschriften, aan de roekeloze activiteiten van "onbenullige individuen welke het ook in deze voor anderen bederven" nog steeds geen einde is gekomen, helaas.

R. Paasman.

HET POST - MONUMENT, EEN DRIEVOUDIG MONUMENT

Het monument ter gedachtenis aan de dichteres-romanschrijfster Elisabeth Maria Post (1755-1812), dat thans bij de Ned. Herv. Kerk staat, zou aanvankelijk op een andere plaats opgericht zijn, nl. bij de oude pastorie die op de hoek Beekstraat/Weemeweg gestaan heeft. De initiatiefnemers, ds. Jan Andries Prins en enkele leden van de vereniging "Epe's Bloei", hadden met de oude pastorie bijzondere plannen: zij wilden in dit gebouw, dat een aantal bekende plaatsgenoten gehuisvest had, een gemeentelijk museum stichten. Dit voortreffelijke plan kon echter geen doorgang vinden. Het Post-monument kwam uiteindelijk bij de grote kerk terecht, terwijl het gemeentelijk museum nog steeds niet bestaat.

De betreffende voorstellen werden gedaan in de vergadering van 17 juni 1911 van "Epe's Bloei". Ds. Prins las hier enkele gedichten voor uit een van de werken van E.M. Post: Ontwaakte zang-lust (1807).

Hij meende toen nog dat bepaalde gedichten (zoals "Het dorpje") betrekking hadden op Epe. -Deze gedichten dateren echter uit de periode voordat E.M. Overdorp geboren Post in de Eper pastorie kwam wonen.-

Het voorstel tot het stichten van een museum werd door burgemeester Sweerts de Landas bij voorbaat verworpen, omdat deze zeker wist dat de Gemeenteraad dat plan niet zou goedkeuren: de pastorie was oud en in slechte staat, en de Raad wilde het pand laten afbreken, mede in verband met de aanleg van een gymnastieklokaal bij de Franse school (Mulo). Het plan voor een Post-monument werd aangenomen. Men besloot het volgende verzoekschrift aan de Raad te zenden:

"Geeft met verschuldigden eerbied te kennen het Bestuur der Vereeniging Epe's Bloei te Epe, dat in de laatst gehouden algemeene Ledenvergadering de aandacht is gevestigd op de eenigermate historische beteekenis van het oude huis, vroeger bewoond door den Heer J.G. van den Bosch, waar vóór honderd jaren gevestigd was de Predikant Overdorp wiens echtgenoot Elisabeth Maria Post op letterkundig gebied, als dichteres bekend was; dat het bedoeld huis eerlang zal worden afgebroken wegens bouwvalligheid en zijnde niet meer ter bewoning te bestemmen; dat de adressant, in voldoening aan het desbetreffende besluit der Leedenvergadering, gaarne de nagedachtenis dier dichteres zou willen eeren en in de herinnering doen voortbestaan door, ter plaatse waar thans nog het huis bestaat, een eenvoudig gedenkteken te doen verrijzen, omgeven door eenige bloemversiering; Redenen waarom adressant zich tot Uw College wendt met het verzoek wel aan de vereeniging Epe's Bloei te vergunnen, te gelegenertijd daar ter plaatse, van harentwege, een gedenkteken als hiervoor aangegeven op te richten en dit met eenige bloemversiering, als perk of rand daaromheen te omgeven, zijnde het de bedoeling der Vereeniging "Epe's Bloei" een en ander na voltooiing aan de Gemeente Epe over te dragen".

De Raad willigde dit verzoek, dat niet meer inhield dan passieve me-

De oude pastorie
(afgebroken in 1913)

dewerking, in. Toen een jaar later "Epe's Bloei" opnieuw vergaderde (22 juni 1912) was er echter niet genoeg geld meer in kas en trok de vereniging haar handen van het plan af. Ds. J.A. Prins nam vervolgens het initiatief persoonlijk over en startte een actie om door particuliere bijdragen toch het begeerde doel te bereiken.

In het Nieuws- en advertentieblad voor Epe, Heerde, .Wijhe, Olst en omstreken van 29 juni 1912 riep hij op tot financiële ondersteuning. Hij schreef hierbij o.a.:

"Laat door de inwoners van Epe eens kennis worden gemaakt met een fijngevoelende vroegere burgeres dezer gemeente, wier gevoelens en gedachten - hoe verschillend ook van die in onzen tijd - toch waard zijn gelezen te worden. De letterkundigen gunnen haar eene - zij 't ook bescheidene - plaats onder de schrijvers en dichters. Haar naam blijve onder ons bewaard, en misschien wordt dan op de plek, waar zij hare laatste levensjaren doorbracht, nog eens een zichtbaar teken opgericht dat hare nagedachtenis bewaart, ook voor de komende geslachten. Mochten er in deze omgeving zijn, die daartoe een kleine of groote bijdrage willen toezeggen, zij zullen gaarne door mij worden ontvangen. Wij kunnen dan zien wat misschien door samenwerking tot stand kan komen.

Een week later (3 juli 1912, de 100-jarige herdenking van de sterfdag van E.M. Post) verscheen als speciaal bijblad bij het Nieuws- en advertentieblad een uitvoerig overzicht van leven en werken van E.M. Post van de hand van de Borculose hoofdonderwijzer H.W. Heuvel. -Dit overzicht werd een jaar later, aangevuld met aantekeningen van ds. Prins, als boekje uitgegeven.*-

Op 20 juli 1912 vroeg ds. Prins opnieuw aandacht voor de actie; hij hoopte op voldoende bijdragen en merkte op: "Wij kunnen dan een eenvoudig plan waarvoor de gegevens aanwezig zijn in E.M. Post's geschriften - trachten uit te voeren".

In 1913 deelde ds. Prins mee, dat er ongeveer f 100.- binnen gekomen was. De plaats bij de inmiddels afgebroken pastorie was echter door de Gemeente nog niet geschikt gemaakt om er een monumentje te plaatsen en de plannen zouden daarom nog even uitgesteld moeten worden. Enige tijd later werd besloten om maar een andere plaats te zoeken en werd een plekje ten noorden van de Ned. Herv. Kerk uitgekozen (pas in de vijftiger jaren werd het monument verplaatst naar de zuidzijde van de kerk). De bekende beeldhouwer en pottenbakker Willem Coenraad Brouwer uit Leiderdorp ** kreeg de opdracht om een stenen vaas te vervaardigen, waartoe hij als voorbeeld een illustratie uit een van de werken van Post kon gebruiken (een gravure door E. Bogerts naar een

De inspiratiebron voor het Post-monument in Het waare genot des levens (1796). Ds. Prins doelde hierop.

tekening van W. Kok, te vinden in Het waare genot des levens, Amsterdam 1796, t.o. pag. 175).

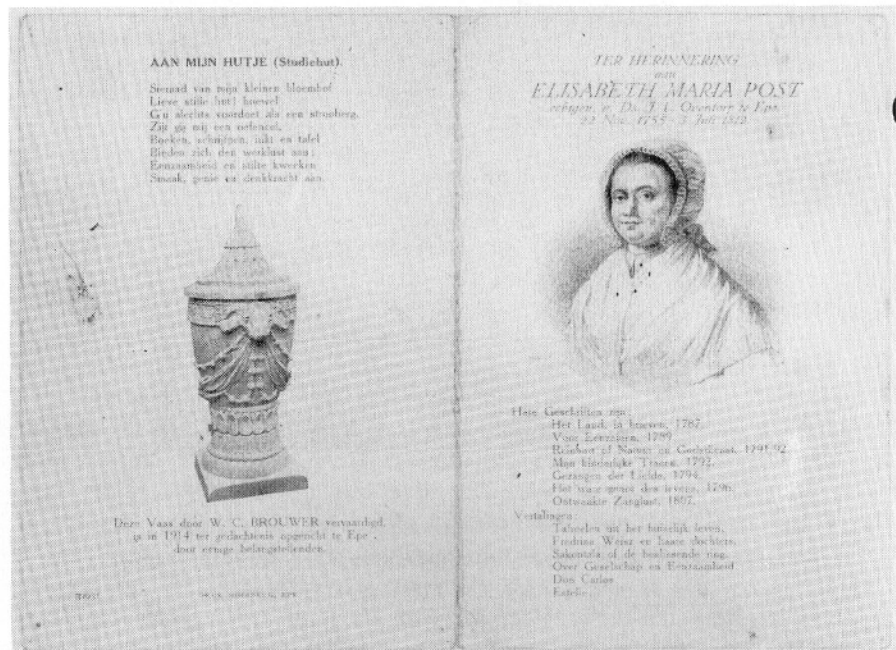
Eind mei 1914 was de monumentale vaas gereed en werd deze voor het publiek tentoongesteld in de Eper Gemeentewoning (zie Nieuws- en advertentieblad van 30 mei 1914). Begin juni werd het monument geplaatst; over enige officiële plechtigheid daarbij is niets bekend.

De plaatselijke krant van 10 juni 1914 vermeldde slechts:

"Het eenvoudige monument gewijd aan de nagedachtenis van Mevr. E.M. Overdorp-Post is thans op het kerkplein geplaatst. De vaas was onlangs reeds te bezichtigen en daarbij zal het zijn opgevalen dat deze, hoe eenvoudig en sober ook, smaakvol van uitvoering is en in mooie tint.

Thans omringd door het groen van boomen en struiken komt ook de kleur mooi uit, al meenen we dat het voetstuk van rooden steen wel eenige afbreuk doet aan het geheel. Als dit voetstuk

Intussen is het kerkplein verfraaid door dit kleine monument, dat tevens de herinnering levendig zal houden aan een onze vroegere plaatsgenooten, die in haar tijd niet onvermaard was."

Drukkerij Hooiberg gaf naderhand een eenvoudig drukwerkje uit, waarop een portret van E.M. Post, een afbeelding van de gedenkvaas en enkele fragmenten uit het dichtwerk van Post worden weergegeven.

- 24 -

25

waarbij veel details extra aandacht kregen.
Verheugend was de zeer grote belangstelling voor deze avond. Een volgende keer zal nader worden ingegaan op o.a. doopvont, preekstoel, orgel, kaarsenkroon, glas-in-lood ramen en het avondmaalservies.

BOEKAANKONDIGING

Brongers, J.A., Air photography and Celtic field research in the Netherlands. Amersfoort. Uitg. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. 1976. 2 dln. afbn. krtn. tabn. Lit. opg. (Nederlandse oudheden. No. 6)

Tevens verschenen als dissertatie in Groningen.

Zie D1. I: blz. 40-147: The investigations near Vaassen.

DL. II: bestaat uit een map met 20 uit-slaande kaarten, (waarvan enkele gekleurd), met diverse afbeeldingen en plattegronden.

Ippel, C. en K. Janssen, Gelderland monumenteel, Gelre's verleden in foto's van nu. Wageningen. Zomer en Keuning. 1976. 152 blz. afbn.

Zie blz. 83-98: Beknopte historie van de voornaamste, karakteristieke bouwsels, met mooie platen van Harderwijk, Elburg, Hattem, Elspeet, Staverden en Nijkerk. Betrouwbare documentatie (C. Ippel) bij boeiende foto's. (K. Janssen).

Zie ook: Gelders Oudheidk. Contactbericht. Nr. 72. Jan. '77, blz. 36.

Schellart, A.I.J.M., Kastelen. Deventer. Ankh-Hermes N.V. 1974. 223 blz. afbn. Lit. opg. Verzameling prachtige platen met inleiding over de verschillende typen van kastelen.

Schellart, A.I.J.M., Kastelen en landhuizen in Gelderland in oude ansichten. Zaltbommel. Europese bibliotheek. 1973. 78 blz. afbn.

Zie Nr. 9: de "Cannenburg".

Nr. 64: kasteel "Vosbergen" bij Heerde.

Zanger, J.F. de,

Uit de tijd van het sentimentalisme. (In: Boekenbus. Jrg. I, no. 4. Jan. 1974, blz. 30-34).

Over Elisabeth Maria Post, schrijfster van gevoelige natuurtaferelen, waarvan enkele voorbeelden hierbij worden aangehaald.

P.E.B.

INHOUD

Jan Berends Koopman door ds. W.F.H. ter Braak	2/3
"De Quickborn" door G.S. van Lohuizen	4/5/6
Herinneringen door G. van Laar	6/7/8/9/10
Marken en Buurschappen Wissel 25 door F. Zandstra	10/11/12
100 jaar meer uitgebreid lager onderwijs in Epe "Van 1898 tot 1910" door R. Paasman	13/14/15/16/17/18
Maximum-snelheid door R. Paasman	19/20
Het Post-monument, een drievoudig monument door R. en B. Paasman	20/21/22/23/24/25/26
Van het bestuur	25/26
Boekaankondiging door mej. P.E. Berkhout	26/27